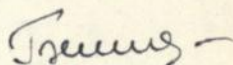

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА ФАРМАЦЕВТИЧНА АКАДЕМІЯ

На правах рукопису

БЕНЮХ
Наталія Федорівна

РОЗВИТОК АПТЕЧНОЇ СПРАВИ В ГАЛИЧИНІ
XVIII - початок XX ст.

15.00.04 - організація та економіка фармації

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата фармацевтичних наук

Харків - 1996

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі організації і економіки фармацевції Львівського державного медичного інституту.

Наукові керівники: заслужений працівник Вищої школи України,
доктор фармацевтичних наук, професор,
академік АНТКУ, МАНТІ, АНВШУ
ЗІМЕНКОВСЬКИЙ БОРИС СЕМЕНОВИЧ,
доктор медичних наук, професор
СОРОКІНА ТЕТЯНА СЕРГІЙВНА.

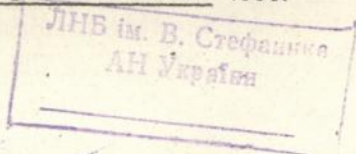
Офіційні опоненти: доктор фармацевтичних наук, професор
МНУШКО ЗОЯ МИКОЛАЇВНА
доктор медичних наук, професор
КРИШТОПА БОРИС ПАВЛОВИЧ.

Провідна організація: Запорізький медичний університет.

Захист відбудеться « 7 » Березня 1996 року о « 10 »
годині на засіданні спеціалізованої Вченої ради Д 02.16.02, при
Українській фармацевтичній Академії (310002, м.Харків,
вул.Пушкінська,53). З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці
Української фармацевтичної Академії, 310168, м.Харків, вул. Блюхе-
ра,4.

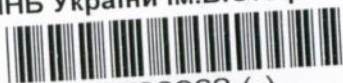
Автореферат розісланий « 5 » лютого 1996.

Вчений секретар
спеціалізованої ради
доктор фармацевтичних наук,
професор

Д. ДИМИТРИЄВСЬКИЙ

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00739962 (-)

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ. Суспільно-політичні та економічні зміни, які в останні роки відбуваються в суверенній Україні, вимагають критичного аналізу історичного минулого взагалі, в тому числі в галузі охорони здоров'я. Відродження української історико-медичної науки потребує також відтворення правдивої історії медицини України і в її складі історії фармації, зокрема Галичини, не тільки як частини загальної історії, але і як невід'ємної складової національної культури.

Дослідженню окремих аспектів галицької фармації присвячені праці А.С.Подражанського (1954), Н.І.Сінгалевич (1959), В.Д.Отамановського (1963), Ю.Р.Сайковської (1971), А.П.Тертишника (1991) та інших. Але при всій їх цінності вони побудовані в основному на констатації історичних фактів. Носять переважно інформативний характер. Автори не ставили собі за мету системно вивчити проблему і науково дослідити етапи становлення лікарського забезпечення в Галичині, встановлення особливостей і закономірностей виникнення державної фармації в регіоні в умовах приватної власності.

В той же час історія фармації Галичини, яка віками відчувала на собі вплив західноєвропейських держав з особливістю їх устрою і побудови аптечної справи в XIX-на початку XX ст., може стати корисною в умовах формування в Українській державі ринкових відносин. Це стосується, зокрема, придатного для сучасних умов досвіду підприємницької діяльності галицьких аптекарів в організації приватних аптек, акціонерних товариств, фармацевтичних фірм, закладів фармацевтичної промисловості, які успішно функціонували на території Галичини в певні історичні періоди.

Відсутність комплексних історико-аналітичних досліджень з історії галицької фармації, багатої різноманітними формами підприємницької діяльності, і обумовила актуальність даної проблеми. Її вирішення визначило мету і завдання дослідження.

МЕТОЮ дослідження стало встановлення особливостей і законо-

мірностей основних етапів розвитку аптечної справи Галичини, як складової частини національної історико-медичної спадщини України, а також різноманітних на її історичних етапах форм підприємницької діяльності галицьких аптекарів.

Досягнення поставленої мети потребувало розв'язання таких ЗАВДАНЬ:

- вивчення особливостей становлення і удосконалення аптечної справи Галичини в залежності від її соціально-економічного розвитку протягом сімсотрічного періоду (1256-1918рр.);

- визначення ролі і місця фармації в економічному розвитку галицького регіону;

- встановлення об'єктивних причин виникнення перших фармацевтичних підприємств у Львові;

- оцінки впливу університетської фармацевтичної освіти у зміцненні аптечного підприємництва, а також внесок до нього визначних львівських магістрів фармації, зокрема Теодора Торосевича і Петра Міколяша;

- вивчення процесу становлення ринкових відносин в аптечному підприємстві Галичини ХІХ ст. та їх впливу на задоволення запитів щодо лікарських засобів.

МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА, об'єкти і методи дослідження. Програма дослідження побудована на принципі історизму і системності. Об'єктом дослідження стала аптечна справа Галичини в хронологічних межах ХІІІ-початку ХХ ст., від князівської доби (1256 - 1349) і періоду коли Галичина знаходилася у складі Речі Посполитої (1349-1772рр.) і Австро-Угорської імперії (1772-1918рр.), з особливим наголосом на кінець ХVІІІ - початок ХХ ст. Вказаний двохсотрічний часовий відрізок дозволив простежити еволюцію аптечної справи Галичини в умовах приватної власності, а також охопити комплекс взаємопов'язаних аспектів проблеми.

У дослідженні використані історико-функціональний і порівняльно-історичний методи дослідження. Основні джерела - архівні матеріали, монографії вітчизняних та зарубіжних авторів, періодичні публікації з проблеми.

НАУКОВА НОВИЗНА дослідження полягає в тому, що вперше:

- системно досліджена актуальна для історії фармації України проблема розвитку аптечної справи в Галичині протягом сімсотрічного періоду;

- визначені роль і місце фармації в соціально-економічному розвитку м.Львова і прикарпатського регіону;

- розкрита прагматичність форм підприємницької діяльності власників аптечних закладів стосовно задоволення кон'юнктури запитів щодо лікарських засобів;

- обґрунтований вплив науково-технічного прогресу на зростання культури виготовлення та якості ліків у приватних аптеках;

- встановлені основні етапи зародження хіміко-фармацевтичної промисловості Галичини;

- виявлений механізм становлення і утвердження ринкових відносин в аптечному підприємстві Галичини XIX ст.

ТЕОРЕТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ отриманих результатів полягає у встановленні закономірностей розвитку фармацевтичної справи Галичини в залежності від соціально-економічних умов, в науковому обґрунтуванні використання придатних форм підприємницької діяльності галицьких аптекарів в період побудови ринкових відносин в Україні, в доповненні національної історії медицини України.

ПРАКТИЧНА ЗНАЧИМІСТЬ і впровадження в практику. Результати дослідження стали підставою для:

- розробки та впровадження згідно з рішенням Центральної методичної комісії Львівського медичного інституту від 17.03.1994 р. в навчальний процес кафедри «Організації та економіки фармації»

Львівського медичного інституту програми курсу «Історія фармації та медицини» для студентів 1-го курсу фармацевтичного факультету Львівського медичного інституту (Львів, 1994, 1995рр., 7 ст. - акт впровадження від 10.06.94, 20.01.95, додаток 1,2 3);

- підготовки лекцій з вказаного курсу та видання «Тезів лекцій з історії фармації та медицини» для студентів 1-го курсу фармацевтичного факультету Львівського медичного інституту (Львів, 1994 р., 20 ст. - акт впровадження від 10.06.94, додаток 4);

- підготовки та видання ювілейного каталогу фармацевтичних препаратів «Галичфарм», до 80-річчя функціонування акціонерного товариства «Галичфарм» (1993р., 158 ст. - акт впровадження від 27.09.1994, додаток 5);

- використання в курсах історії медицини та фармації програми, тезів лекцій з історії фармації та медицини у Львівському медичному інституті (акт впровадження від 24.05.95, додаток 6), Київському університеті медицини (акт впровадження від 03.10.94, додаток 7,8), Гродненському державному медичному інституті (акт впровадження від 06.10.94, додаток 9); а також в Центральному музеї історії медицини Білорусі (акт впровадження від 05.10.94, додаток 10,11,12) та Львівській аптеці-музею (акт впровадження від 27.09.94, додаток 13,14), в курсах «Введення в спеціальність» у медичному коледжі Львова (акт впровадження від 29.12.94, додаток 15), Львівському 1-му комерційному медичному коледжі в Україні «Монада» (акт впровадження від 26.09.94, додаток 16,17).

АПРОБАЦІЯ роботи. Основні положення дослідження доповідалися на:

- засіданні Європейської асоціації істориків медицини WORK-SHOP-II (Каунас, 1995);

- міжнародному симпозіумі «Історія медицини і медичні музеї (Москва, 1990);

- міжнародній конференції істориків медицини «Милосердя, благодійність та медичні музеї», (Москва, 1992);

- 1-му з'їзді соціал-гігієністів, організаторів охорони здоров'я та істориків медицини республіки Білорусь (Брест, 1993);

- науковій конференції «Медицина і українська культура»(Київ, 1993);

- науковій конференції істориків медицини «Історико-медичні пам'ятки та охорона здоров'я Гродненщини» (Гродно, 1990);

- науковій конференції істориків медицини (Астрахань, 1989);

- науково-практичних конференціях працівників Аптеки-музею (Львів, 1987, 1989, 1991).

ЗВ'ЯЗОК завдання дослідження з проблемним планом фармацевтичних наук. Дисертація виконана у відповідності з планом науково-дослідної роботи Львівського ордена Дружби Народів державного медичного інституту. Згідно з листом ВАКУ України за N 656 від 04.10.93 р. ,а також з паспортом спеціалізованої вченої ради Львівського державного медичного інституту за N 0501-14520 від 22.10.93 року за спеціальністю 150004 та відповідає резолюції Всеукраїнської наукової конференції «Медицина і українська культура» (м.Київ, 1993 р.), і рекомендації Міністерства охорони здоров'я України від 18.02.94 р.

ПУБЛІКАЦІЇ. За матеріалами дослідження опубліковано 14 наукових робіт, в тому числі монографія «Каталог фармацевтичних препаратів акціонерного товариства «Галичфарм» (1993).

СТРУКТУРА ТА ОБСЯГ роботи. Дисертація викладена на 177 сторінках (в т. ч. 142 стор. тексту), містить 6 таблиць, 14 рисунків, 18 додатків. Складається із вступу, трьох розділів, висновків, пропозицій, списку основної літератури, яка включає 201 джерело, в тому числі 37 одиниць зберігання Центрального історичного архіву України в м. Львові та Державного архіву Львівської області і 103 іноземних

авторів.

ДЕКЛАРАЦІЯ конкретного особистого внеску дисертанта у розробку наукових результатів роботи:

1. Матеріали дослідження зібрані, систематизовані і проаналізовані особисто автором.

2. Розроблена програма курсу з історії фармації і медицини для студентів 1-го курсу фармацевтичного факультету Львівського медичного інституту.

3. Введено курс з історії фармації і медицини в навчальний процес кафедри організації та економіки фармації Львівського медичного інституту.

4. Підготовлені нові лекції з історії фармації і медицини та видані їх тези.

5. Виданий каталог фармацевтичних препаратів АТ «Галичфарм» з історією цього підприємства.

6. Розроблено та подано пропозиції до комісії Верховної Ради України з питань охорони здоров'я в частині реформування фармацевтичної справи в ринкових умовах.

ОСНОВНІ НАУКОВІ ПОЛОЖЕННЯ, що виносяться на захист:

1. Методичні підходи до систематизації і аналізу дослідження історії фармації Галичини.

2. Наукове обґрунтування використання придатного підприємницького досвіду галицьких аптекарів в період ринкових відносин у Галичині в XIX ст. в сучасних умовах формування нових методів господарювання в системі охорони здоров'я.

3. Запозичення елементів державної організації аптечної справи в умовах приватної власності Галичини XIX ст. для формування в перехідному періоді нової моделі функціонування сучасної аптечної служби.

4. Доцільність відродження приватних аптек і торговельно-про-

мислових закладів вітчизняної та закордонної фармацевтичної промисловості в умовах роздержавлення централізованої системи лікарського забезпечення населення.

5. Наукове обґрунтування нової концепції викладання предмету історії фармації на фармацевтичних факультетах медичних ВУЗів України.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтована актуальність проблеми встановлення особливостей і закономірностей основних етапів розвитку аптечної справи Галичини і різноманітних форм підприємницької діяльності галицьких аптекарів у XVIII - початку XX ст.; викладені мета і завдання дослідження, його наукова новизна і практична значимість; сформульовані основні положення, що виносяться на захист.

Аналіз літературних джерел та архівних матеріалів дозволив простежити основні етапи розвитку аптечної справи в Галичині у відповідності з історичною періодизацією регіону. Першим двом етапам - князівській добі (1256-1349 рр.) і першому польському (1349-1772 рр.) - присвячений ПЕРШИЙ РОЗДІЛ «Історичні тенденції становлення медико-санітарного забезпечення Галичини у XIII-XVIII ст.ст.»

Князівська доба, яка зайняла менше століття, у медичному відношенні в основному характеризувалася становленням у Львові храмової медицини, про що свідчать перші галицькі медичні осередки з аптеками при львівських храмах Іоанна Хрестителя (XIII ст.), Домініканському соборі (XIV ст.), монастирі Св.Юрія (XIV ст.). Основними представниками медичної професії тих часів були ченці-лікувальники, знахарі, костоправи, зубоволоки, зелійники-травознаї, відуни, ворожки і повитухи та інші, лікувальна практика і лікарські засоби яких базувалися на традиціях народної медицини.

Особливістю другого етапу, який тривав понад чотири століття, і

характеризувався складною санітарно-епідеміологічною обстановкою галицького краю (епідемії 1348, 1362, 1365, 1464, 1467 рр.), стало будівництво у Львові першого на території сучасної України водогону питної води (1404 р.) і очисної системи; запрошення у XV ст. з європейських країн до Львова перших дипломованих лікарів і аптекарів; поява перших аптекарів-українців (Василь Русин, 1445 р.); відкриття у Львові першої офіційної публічної аптеки (1490 р.); заснування на західноєвропейський зразок цеху цирульників (1512 р.),

Проте в цілому польський період характеризувався утисками корінного українського населення, фактичною відсутністю з боку уряду турботи про його здоров'я і медикаментозне забезпечення. Як відповідь на соціальне пригноблення, на початку XVI ст. у Львові виникли національно-релігійні братства (Успенське, Ставропігійське, Вірменське) та позацехові с'єднання умільців, які, поряд з іншим, взяли на себе піклування про медичну опіку різних етнічних груп населення, створення шпиталів і притулків для хворих і убогих.

У зв'язку з наведеним, розвиток медичної та аптечної справи в Галичині XVI ст. носив хаотичний характер, а кількість шпиталів і аптек змінювалася без врахування потреб населення.

Суттєвого впливу на розвиток медичної справи на західноукраїнських землях кінця XVI ст. справила заснована графом Я.Замойським в м.Замості Замойська академія (1594р.), з якою пов'язане започаткування в Галичині медичної освіти на академічному рівні.

Встановлено, що у XVII ст. у Львові працювали 15 дипломованих лікарів (переважно з багатих родин Львова), 5 цирульників - хірургів і 15 аптекарів. В ієрархії середньовічного міста останні посідали проміжне місце між купцями і ремісниками. Їх соціальний статус вперше визначив статут Львівського цеху аптекарів (парфюмерії), (1611р.): «...аптекарі, що добре володіють своєю справою, як і лікарі, приносять місту славу і користь благородним розумом та добрими науками

... мають привілеї і ніяк не можуть бути причисленими до ремісників».

До часів польського періоду слід віднести також встановлення при підготовці аптекарів двох ступенів навчання: учня і підмайстра (помічника аптекаря). Для одержання звання аптекаря, крім практичних навичок, набутих в аптеці і складання іспиту, помічник аптекаря повинен був пройти теоретичну підготовку у фармацевтичній школі Ягелонського університету (Краків), після чого він отримував звання асистента (провізора) і право заміщення посади аптекаря - власника. Здобуття титула магістра фармації вимагало декількох років практики і складання магістерського іспиту при університеті.

Як свідчать архівні матеріали, за часів Польщі аптечна мережа Галичини нараховувала всього 23 аптеки, вісім з яких знаходилися у Львові, решта - в окремих містах (Станіславі, Перемишлі, Бродах, Сокалі, Самборі, Замості та інших). За своїм типом всі вони відносилися до приватних, «домашніх» або монастирських, лише у Львові була одна війська аптека.

За результатами досліджень встановлено, що асортимент більшості галицьких аптек XVII ст. складали лікарські засоби рослинного, тваринного і мінерального походження. Значні прибутки аптекарям приносила торгівля кондитерськими, спиртними і господарськими товарами. В умовах відсутності державного контролю за діяльністю приватних аптек, коли їх власники отримували прибутки від реалізації харчових продуктів і товарів неаптечного асортименту, у XVII ст. галицькі аптекарі не були зацікавлені в удосконаленні фахових знань і в пошуках більш раціональних форм організації роботи для забезпечення потреб населення в лікарських засобах.

ДРУГИЙ РОЗДІЛ «Прообраз сучасної аптеки в Галичині та характер діяльності аптечних установ у XVIII-XIX ст.» присвячений третьому - австрійському етапу розвитку фармації в Галичині, який займав майже 150 років (1772-1918рр.) і характеризувався втіленням на

території Галичини концепції сильної монархії. Його відмінною особливістю стало зародження в Галичині державної фармації в умовах приватної власності.

Стверджуючи монархічну владу на приєднаних територіях, уряд Австро-Угорщини, на відміну від Польщі, вже в перші роки через створений ним у 1773 р. орган управління медико-санітарною справою «Колегіум медикум» (медична школа) приступив до упорядкування незначної мережі медичного профілю: встановлення посад міських лікарів, організації підготовки лікарів, хірургів і аптекарів, професійної атестації наявних галицьких лікарів, цирульників, аптекарів, акушерок і окулістів, без чого їхня практика в Галичині заборонялася.

«Санітарним патентом»(1773р.) намісника австро-угорського уряду лікарям і аптекарям заборонялося виконання професійних обов'язків без наявності відповідних дипломів. Цим же документом вперше встановлювався порядок діяльності лікарів і аптекарів: лікарям заборонялося виготовлення ліків в місцях наявності аптек, а аптекарям - самостійне лікування хворих. Для аптек встановлювалися ревізії і за порушення норм організації роботи аптеки на власника накладався штраф з боку магістрату, місце померлого власника аптеки заміщувалося запрошеним провізором, а не переходило до членів його родини, аптекарі зобов'язувалися готувати і продавати ліки лише за рецептом лікаря, вказуючи на етикетках своє прізвище.

Подальше посилення державного впливу на аптечну справу Галичини пов'язане з уніфікацією медико-санітарної справи в Австро-Угорській імперії і поширенням в 1776р. на територію Галичини дії «Головного санітарного статуту» Австро-Угорщини (1770р.). встановленням на території Галичини державного цінника на ліки (1777 р.) скасуванням польської і запровадженням віденської системи мір і ваг, заборонаю ввезення до Галичини домашніх аптечок з інших країн.

Архівні дані свідчать, що в кінці XVIII - на початку XIX ст.

галицькі аптеки виконували подвійну функцію: торговельних установ із своїм виробництвом з виготовлення і реалізації ліків, ветеринарні: препаратів, косметичних засобів і медичних закладів з надання елементарної медичної допомоги. Вказане позначилося і на управлінні аптеками: вони підпорядковувались промислово-торговельній палаті і медичним службам міського управління.

Після прийняття Австро-Угорщиною Конституції 1891р. і передання медико-санітарної справи до відання міністерства внутрішніх справ, особлива увага з боку останнього приділялася принаймні двом встановленим на підставі архівних документів факторам: введенню іспитів на отримання привілею на ведення аптеки і пов'язаному з цим якісному виготовленню ліків.

До початку ХХ ст. в Галичині склалося декілька типів аптек, які різнилися між собою як за призначенням, так і за формою організації роботи: королівські, публічні, військові, окружні, гомеопатичні, сільські, домашні і дрогерії. Найбільш поширеними серед них були публічні аптеки, які мали рецептурний і експедиційний відділи, механічну і рецептурну кімнати, склад для матеріалів, зілярню, сушарню і бібліотеку. Тут дозволялося готувати фармакопейні препарати, універсальні ліки і ліки за рецептами лікарів з отруйними і сильнодіючими речовинами, виписаними на спеціальних бланках. Право на ведення публічної аптеки надавалося виключно докторам хімії або магістрам фармації.

Однак у провінції, згідно декрету Надвірної канцелярії (1800 р.), дозволялось існування так званих домашніх аптек практикуючих лікарів, якщо в місці їх проживання на віддалі однієї милі не було жодної аптеки. Зокрема, вони мали право видавати хворим лише препарати, вказані у фармакопеї. Права і обов'язки лікарів, які володіли домашніми аптеками, регламентувалися розпорядженням Міністерства внутрішніх справ (1882р.). Утримувати сільську аптеку міг

тільки дипломований провізор.

Встановлено, що перші окружні аптеки Галичини (прототип сучасних ЦРА) з'явилися у другій половині XIX ст., що пов'язано з заснуванням окружних професійних аптекарських об'єднань, зокрема Товариства галицьких аптекарів у Львові (1868р.). Як правило, аптекам, які очолювали голови професійних об'єднань, надавався статус окружних. Найбільш відомою з них була окружна аптека у Львові «Під чорним орлом», заснована ще у 1735 р. військовим магістром Вільгельмом Наторптом з метою забезпечення ліками розташованих у місті військових частин і урядовців Ради міста (з 1966 р. - це Аптека-музей м.Львова).

З середини XIX ст. на території Галичини набули поширення гомеопатичні аптеки. Згідно протоколу засідання Крайової Ради здоров'я від 23 червня 1883 р., гомеопатичні препарати дозволялося виготовляти виключно за рецептом лікаря і тільки тим аптекам, які мали на це право. Лікарі, що займалися лікуванням гомеопатичними препаратами, були позбавлені можливості утримувати домашню аптеку.

Значну конкуренцію аптекам Галичини в середині XIX ст. становили дрогерії - магазини санітарії і гігієни. Тут реалізовувалися хімічні товари для ремесел, дезінфекцій, фототовари, отруто-хімікати, перев'язувальний матеріал, косметичні засоби, а також деякі готові ліки, які відпускалися без рецепту і за нижчими, ніж в аптеках цінами. Власниками дрогерій були так звані матеріалісти з трирічною підготовкою-практикою в дрогерії або на складі аптечних товарів.

Результати дослідження свідчать, що асортимент галицьких аптек XVIII-XIX ст. на 80 % складався з лікарських засобів рослинного походження, з яких 57,7% були представлені продуктами оброблення рослинної сировини (олії, смоли, есенції та соки), хімікати становили 6,7%-10%, речовини тваринного походження - 7%-10%. З числа лікарських форм в аптеках готувалися настої, відвари, мікстури,

краплі, сиропи, чаї, порошки, мазі, свічки, пластирі. Жорстка конкуренція спонукала фармацевтів виготовляти також лікувальні вина, мінеральні води, м'ясні бульйони, яринові екстрати, супи в брикетах, косметичні засоби та інше.

Характерною особливістю аптечної справи Галичини XIX ст. стали проблеми аптекарської монополії, конкурентної боротьби за отримання концесії на ведення аптеки, бюрократизм державних чиновників, дискримінація прав провізорів-службовців, які наймалися на роботу до аптекаря-власника. Вказане вступало в протиріччя з соціально-економічними відносинами, які все більше набували промислових ознак і сприяло виникненню у XIX ст. в Галичині професійних товариств галицьких фармацевтів для боротьби за свої права.

Крім того, запроваджена австрійським урядом державна фармація при наявності приватної власності на аптеки і обмеження їх кількості ще більше загострила професійні проблеми фармацевтів-службовців, від яких вимагалось підвищення професійної кваліфікації при відсутності відповідних соціальних гарантій. Перший з'їзд фармацевтів Галичини (1897р.) накреслив конкретні шляхи розв'язання цих проблем: введення непероносної концесії, відкриття нових аптек, розширення університетських студій, створення професійних аптечних товариств за участю власників аптек і магістрів фармації (службовців), прийняття статуту пенсійного фонду допомоги аптечним працівникам і їхнім сім'ям та інше.

Детальний аналіз законодавчих актів Австрійського уряду XIX ст., незважаючи на проблеми і протиріччя в аптечній справі, дозволяє встановити скерування законопроектів на створення прообразу сучасної аптеки в Галичині у XIX ст. Законоположення, що надсилали Надвірна канцелярія до Львова, торкалися питань приватної власності аптекарів видання Австрійської фармакопеї, професійної освіти фармацевтів, такси на ліки, правил виготовлення, зберігання, відпуску

і контролю лікарських засобів, обладнання аптечних приміщень та ревізій аптек. Все це сприяло розвитку аптечної справи в Галичині і виникненню державної фармації в регіоні. Тому галицькі аптеки XIX ст. нічим не відрізнялися від аптек інших країн Європи. Як і європейські аптеки вони були поділені на різні категорії і підпорядковані промислово-торговельній палаті і медичним службам місцевого управління. Як і по всій Європі аптечна мережа в Галичині у XVIII - XIX ст. мала приватно-власницький характер, який забезпечував власникам аптек великі прибутки в умовах дешевої робочої сили.

Вирішальний вплив на розвиток фармації в Галичині кінця XIX - початку XX ст. справив науково-технічний прогрес в промислових відносинах, а також діяльність окремих визначних місцевих фармацевтів. Висвітленню цих питань присвячений ТРЕТІЙ РОЗДІЛ «Зародження хіміко-фармацевтичної промисловості в Галичині в кінці XIX - на початку XX ст.» Доведено, що обсяг лабораторних робіт в галицьких аптеках значною мірою збільшився і конкретизувався у XIX ст. завдяки розвитку промислових відносин в Галичині, які вимагали значної кількості хімічних речовин для технологічних процесів різноманітних виробництв.

Відсутність на той час хімічної промисловості в регіоні призвела до того, що саме аптечні лабораторії стали центрами синтезу і аналізу хімічної продукції для задоволення потреб молодшої галицької промисловості. Цей напрямок діяльності сприяв одержанню хімічно чистих речовин (алкалоїдів, глюкозидів) і розробкам технологій виготовлення з них нових препаратів, удосконаленню апаратури для отримання більш складних лікарських форм.

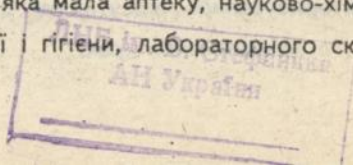
Найкращою науковою лабораторією в Галичині у XIX ст. була зразково на той час обладнана лабораторія аптеки «Під римським імператором Титусом» магістра фармації Теодора Торосевича (1789-1876рр.) - автора більше 120 наукових праць, дослідника фізико-хімічних

властивостей мінеральних вод теперішніх курортів Трускавця, Морщина, Немирова, Великого Любена, винахідника використання затемненого скла для зберігання світлочутливих препаратів, автора низки прикладних рекомендацій для практичного застосування у хімічій, фармацевтичній і харчовій промисловості.

Відмінною рисою розвитку аптечної справи зазначеного періоду є виникнення при аптечних закладах невеликих промислових виробництв з виготовлення ліків. Володіючи монополією на певний вид товару, вони забезпечували своєю продукцією не тільки населення, але й інші аптеки Галичини. Фактично окремі аптеки перетворилися у приватно-торговельні підприємства з виробництва і реалізації не тільки власних лікарських засобів, а й іноземних фірм, розширюючи аптечний асортимент препаратами європейського виробництва.

Найбільші з них з добре обладнаними лабораторіями могли конкурувати з продукцією закордонної фармацевтичної промисловості, яка шукала ринків збуту своєї продукції в Галичині - провінції Австрійської монархії. В той же час власники галицьких аптек намагалися заповнити свій ринок продукцією місцевого виготовлення. Вказане призвело до утворення між ними певної кооперації, яка сприяла спеціалізації в їх роботі, розширенню обсягів виробництва, поповненню асортименту товарів, які б задовільняли потребу населення Галичини в лікарських засобах.

Науково-технічний прогрес в умовах наростання промислових відносин в Галичині на початку ХХ ст. сприяв формуванню багатофункціонального фармацевтичного комплексу фірми «Петро Міколяш і Спілка». Угорський підприємець - Петро Міколяш ще в 1826 р. заснував у Львові аптеку «Під золотою зіркою», при якій в 1852 р. відкрилася хіміко-фармацевтична лабораторія. А в 1900р. створилася фармацевтична фірма «П.Міколяш і Спілка», яка мала аптеку, науково-хімічну лабораторію, ряд маґазинів-санітарії і гігієни, лабораторного скла і

реактивів, склади для гуртової реалізації лікарських засобів, гомеопатичних препаратів, товарів для дрогерій, виробництво і склади для розчинників лаків та фарб.

Структура і функції цієї фірми, динаміка розвитку якої представлена на схемі 1, дають можливість вважати її праобразом сучасного В О «Фармація» в умовах приватної власності. У першому десятиріччі ХХст. фірма «П.Міколяш і Спілка» забезпечувала чверть загального обсягу потреб в лікарських засобах усієї Галичини. Фірма налагодила партнерські зв'язки з відомими фармацевтичними європейськими підприємствами «Мерк», «Шерінг», «Баєр», «Кнолль», «Ля Рош», користувалася їх інвестиціями і представляла продукцію цих фірм на галицькому ринку. Все це дозволило їй розширити власну виробничу базу і відкрити у 1910 р., як окремий відділ фірми, фармацевтичну фабрику «Лаокоон». Фабрика налагодила випуск медикаментів у таких великих обсягах на той час, що постачала їх галицьким аптекам, лікарням, клінікам, військовим шпиталям. У 1913 році на 3-й Міжнародній фармацевтичній виставці у Відні продукція Львівської фармацевтичної фабрики «Лаокоон» була відзначена золотою медаллю і Почесним дипломом. На базі цієї Львівської фабрики створено сучасний потужний фармацевтичний комплекс «Галичфарм», який нещодавно святкував свій 80-ти річний ювілей, його розвиток буде залежати від історичних реалій і пов'язаних з ними особливостей громадсько-політичного устрою суспільства.

ВИСНОВКИ

1. Комплексне з використанням системного підходу дослідження дозволило встановити основні етапи розвитку аптечної справи в Галичині в межах історичної періодизації краю, з яких етапи князівської доби (1256-1349рр.) і перший польський (1349-1772рр.) характеризувались відсутністю державної турботи щодо медикаментозного забезпечення краю.

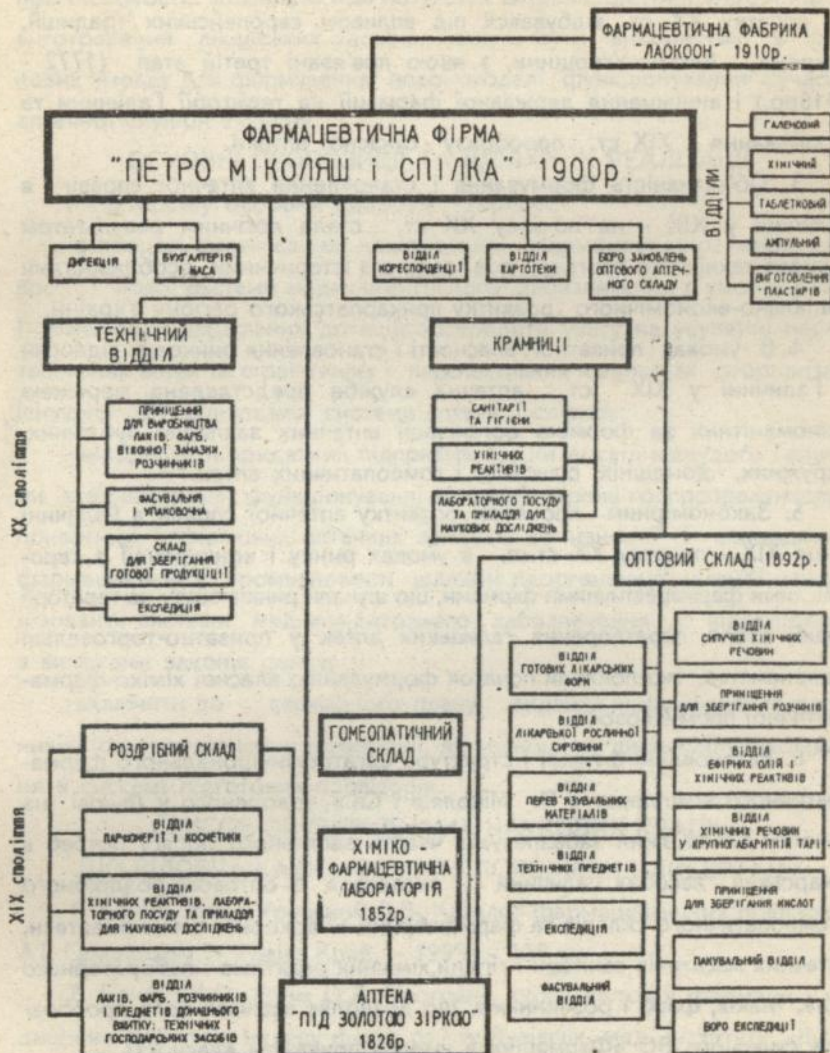

РИС. 1. СХЕМА РОЗВИТКУ І СТРУКТУРА ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ФІРМИ «ПЕТРО МІКОЛЯШ І СПІЛКА».

2. Доведено, що розвиток аптечної справи Галичини в кінці XVIII - на початку XX ст. відбувався під впливом європейських традицій, зокрема, Австро-Угорщини, з якою пов'язані третій етап (1772 - 1918рр.) і виникнення державної фармації на території Галичини та формування у XIX ст. прообразу сучасної аптеки.

3. Об'єктивність формування і становлення аптечної справи в Галичині у XIX - на початку XX ст. стала логічним результатом науково-технічного прогресу, пов'язаного з історичними особливостями соціально-економічного розвитку прикарпатського регіону України.

4. В умовах приватної власності і становлення ринкових відносин в Галичині у XIX ст. аптечна служба представлена мережею різноманітних за формою організації аптекних закладів: публічних, окружних, домашніх, сільських і гомеопатичних аптек.

5. Закономірним процесом розвитку аптечної справи в Галичині кінця XIX - початку XX ст.ст. в умовах ринку і конкуренції з європейськими фармацевтичними фірмами, що шукали ринків збуту на території краю, стало перетворення галицьких аптек у приватно-торговельні підприємства, які поклали початок формуванню власної хіміко-фармацевтичної промисловості.

6. Встановлені функції і структура багатофункціонального фармацевтичного комплексу « П. Міколяш і Сп.», створеного у Львові на початку XX ст., який забезпечував чверть загального обсягу потреб в лікарських засобах Галичини і складався з оптового, роздрібного і гомеопатичного складів та фармфабрики «Лакоон», а також аптеки, аптекних маґазинів санітарії і гігієни, хімічних реактивів і лабораторного скла, лаків, фарб і розчинників, що дозволяє вважати його прообразом сучасного ВО «Фармація» в умовах приватної власності.

7. Виявлення напрямків і тенденцій минулого Галичини у сфері організації забезпечення ліками населення, зокрема, існування приватних і фірмових аптек вітчизняної і закордонної фармацевтичної

промисловості, наявність при потужних аптеках власних виробництв з виготовлення лікарських засобів, можуть бути використані в ринкових умовах для формування нової моделі функціонування сучасної аптечної служби України.

ОСНОВНІ ПРОПОЗИЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Міністерству охорони здоров'я України:

-в процесі формування національної фармацевтичної промисловості і нової системи медикаментозного забезпечення в умовах ринку і обмежених державних дотацій зосередити увагу на усуненні нерентабельних аптек та стратегічних і перспективних напрямках реорганізації існуючої централізованої системи аптечної служби;

-використати придатний підприємницький досвід минулого Галичини в одночасному функціонуванні аптечної мережі госпрозрахункових, приватних і фірмових аптечних закладів вітчизняної і закордонної фармацевтичної промисловості шляхом реорганізації наявної централізованої системи медикаментозного забезпечення у відповідності з вимогами законів ринку;

-включити до державного плану видання підручників та посібників, історію медицини і фармації, як повноцінну дисципліну викладання в системі підготовки провізорів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ НАУКОВИХ ПРАЦЬ, ЩО ВІДОБРАЖАЮТЬ ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бенюх Н.Ф. Урицький Л.В. Каталог фармацевтичних препаратів АТ Галичфарм. - Львів: Край. - 1993. - 158 с.

2. Бенюх Н.Ф. Гром О.Л. Програма курсу «Історія фармації і медицини» для студ. I курсу фарм. ф - ту Львівськ. мед. інституту. - Львів, 1994. - 7 с.

3. Бенюх Н.Ф. Програма курсу «Історія фармації і медицини» для студ. I курсу фарм. ф-ту Львівськ. мед. інституту. - Львів, -1995.-7 с.

4. Бенюх Н.Ф. Тези лекцій з історії фармації і медицини для

студ. I курсу фарм. ф - ту Львівськ. мед. інституту. - Львів, -1994.
- 20 с.

5. Бенюх Н.Ф. Концессионное ограничение и конкурентная борьба в аптечном деле на Украине в XIX столетии. // История медицины и медицинские музеи: Мат.международ.симпозиума (Москва, 14-16 марта 1990г.)- М., 1990. - С.74-77.

6. Бенюх Н.Ф. Аптека-музей г. Львова. // Милосердие, благотворительность и медицинские музеи: Тез.докл. международного симпозиума (Москва, 6-9 окт. 1992 г.). - М., 1992. - С.142-143.

7. Бенюх Н.Ф. I съезд фармацевтов Галиции. // Первый съезд социал-гигиенистов, организаторов здравоохранения и историков медицины республики Беларусь (Брест, 19-20 мая 1993 г.): Тез. докл. съезда. - Брест, 1993. - С. 177-178.

8. Бенюх Н.Ф. Деятельность галицких аптек XIX-начала XX вв. / История медицины и здравоохранения Гродненщины: Мат. науч. конф.(Гродно, 2-3 февр. 1995г.). - Гродно, 1995. - С. 82-83.

9. Бенюх Н.Ф. Основні етапи розвитку вищої фармацевтичної освіти на Україні. // Соціально-гігієнічні, економічні та організаційні аспекти охорони здоров'я населення: Зб. наук. пр. / Під ред. І.Я.Шапіро. - Львів, 1993. - С. 54-55.

10. Бенюх Н.Ф. Л.С.Крилов та його роль в розвитку фармацевтичної справи на Львівщині. // Соціально-гігієнічні, економічні та організаційні аспекти охорони здоров'я населення: Зб. наук. пр. / Під ред.І.Я.Шапіро. - Львів, 1993. - С. 73-74.

11. Бенюх Н.Ф. До історії нафтової лампи на Україні. // Соціально-гігієнічні, економічні та організаційні аспекти охорони здоров'я населення: Зб. наук. пр. / Під ред. І.Я.Шапіро. - Львів, 1993. - С.74-75.

12. Бенюх Н.Ф. Светоч галицкой фармации // Красный Крест и благотворительность: Мат. Науч. конференции, посвященной 120-летию

Гродненского общества Красного Креста (Гродно, 23-26 ноября 1995 г.). — Гродно., 1995. — С. 177 - 178.

13. Зіменковський Б.С. Бенюх Н.Ф. Сучасні актуальні питання історії медицини і фармації в Україні. // Фармацевтичний журнал. - 1994. - N 4. - С. 89 - 90.

14. Зіменковський Б. Бенюх Н. Основні етапи розвитку та вдосконалення навчального процесу у Львівському медичному інституті / Під ред. М. П. Павловського. — Львів: Словник. — 1994. — С. 8 — 12.

Бенюх Н. Ф. Развитие аптечного дела в Галичине XVIII - начало XX ст.

Диссертация является рукописью на соискание учёной степени кандидата фармацевтических наук по специальности 15.00.04 — организация и экономик. фармации, Украинская фармацевтическая Академия, Харьков, 1996.

Установлено, что предпринимательский опыт галицких аптекарей в части организации частных аптек, фармацевтических акционерных обществ, фирм и учреждений фармацевтической промышленности, успешно функционировавших на рубеже XIX и XX ст. на территории Галичины, может стать пригодным для формирования новой модели медикаментозного обеспечения населения в современных условиях становления рыночных отношений в Украине.

N. F. Benuyouh. The Develoment of Phamacy Business in Galice in the XVII - beginning of XX th century.

The menuscrypt is the dissertation for acquiring the Degree of Candidate of Science (Pharmacy) on speciality 15.00.04 - organization and Economy of Pharmacy, Ukrainian Pharmaceutical Academy, Kharkiv, 1996..

It has been ascertained that business experience of Galician pharmacist in the field of organizing private pharmacies, pharmaceutical firms, joint stock companies and pharmaceutical industry enterprises, which were successfully operating in Galice at the turn of the XIX and XX century,

can be applicable for the development of a new pattern of medicinal provision of the population at the present stage of the formation of market relations in Ukraine.

Ключові слова; аптечна справа, медикаментозне забезпечення, підприємницька діяльність, ринкові відносини.

Григор

Підписано до друку 27.12.95. Формат паперу 60x84 1/16.

Папір газетний. Друк офсетний. Безкоштовно .

Друкарських листів І, Зам. 487. Тираж 100.

ПТЦ "Агрософт" м. Львів, вул. 700-річчя Львова, 63а

1112300

AB 34.019
AB 34.019